

percussuram, monetam videlicet faciendi ibidem, ex regia haberent auctoritate licentiam. Quod et nos, si sic abbas necessarium duxerit, libenter annuimus, et auctoritate nostra roboramus, sitque locus ille præclarissimus sub tutamine, et emunitate nostræ defensionis, sicuti fuisse probatur sub omnium qui ante nos fuerunt regum tuitione. Et quia rex cælestis ejusdem loci peculiariter non dedignatur esse possessor, cum totus ejus sit orbis ipsiusque plenitudo, rex terrenus in quantum valet, ad vicem hujus infatigabilis studeat esse defensor, quatenus milites Christi inibi degentes pro nobis cunctisque ad nos pertinentibus, atque regni nostri statu, cuncta etiam in toto orbe diffusa Ecclesia, con-

tinuas preces debitasque Deo laudes die nocteque persolvere alacriter certent. Et ut hæc liberalitatis nostræ institutio firmiorem in Dei nomine per omnia futura tempora obtineat stabilitatem, manu nostra subtus eam firmavimus, sigillique nostri impressione jussimus insigniri.

Signum domni Henrici quarti regis.

Winiterus cancellarius vice Luitboldi archicancellarii, archiepiscopi recognovi.

Data nonas Decembris, anno Dominicæ Incarnationis 1056, indictione ix, anno autem domni Henrici IV regis ordinal. iii, regni i.

Actum Colonix in Dei nomine feliciter. Amen.

HEINRICUS IV, IMP.

HUJUS NOMINIS INTER REGES QUARTUS, INTER AUGUSTOS TERTIUS

(An. 1056-1106.)

HEINRICI IV. IMP. CONSTITUTIONES

(PERTZ, *Monum. Germ. hist.*, t. II, p. 49.)

I.

CONVENTUS OPPENHEIMENSIS (1).

(An. 1076, Oct.)

Promisso Henrici regis, quam fecit Hildebrand papa, qui et Gregorius.

Consilio fidelium nostrorum admonitus, sedi apostolicæ et tibi Gregorio papæ debitam in omnibus servare obedientiam promitto¹, et quæcunque ejusdem sedis vel tui honoris imminuit per nos orta videtur, devota satisfactione emendare curabo. Quia vero graviora quædam de nobis jactantur, quæ in eandem sedem et tuam reverentiam statuerim, ea congruo tempore² vel innocentix suffragio, vel opitulante Deo, expurgabo, vel tum demum pro his competentem pœnitentiam libenter amplectar. Condecet autem et sanctitatem tuam, ea quæ de te vulgata scandalum ecclesiæ pariunt, non dissimulare, sed remoto a publica conscientia et hoc scrupulo, universalem tam ecclesiæ quam regni tranquillitatem per tuam sapientiam stabiliri.

Edictum generate.

II Dei gratia rex, archiepiscopis, episcopis, mar-

VARIÆ LECTIONES.

¹ p. s. o. 2. ² temporis 1. recusetis 2.

chionibus, comitibus, et cujuscunque dignitatis ordini, bonæ suæ voluntatis gloriosam dignationem. Quia mansuetudini nostræ contra sedem apostolicam ejusque venerandum præsulem domnum Gregorium papam ab aliquibus subreptum esse fidelium nostrorum suggestione recognovimus, placuit nobis priorem sententiam salubri consilio mutare, et more antecessorum progenitorumque nostrorum eidem sacrosanctæ sedi et qui ei præesse dignoscitur, domno Gregorio papæ, per omnia debitam servare obedientiam, et si quid in eum gravius præsumptum est, competenti satisfactione componere. Volumus autem, ut et vos serenitatis nostræ exemplo admoniti, solemnem beato Petro ejusque vicario satisfactionem exhibere non dubitetis³, et quicumque ejus banno se astrictos intelligunt, ab ipso videlicet domno papa Gregorio solemniter absolvi elaborent.

II.

CONVENTUS TRICINENSIS (2).

In concilio Henrici imperatoris III.

Quoniam sanctam Dei ecclesiam a paganorum persecutionibus, Deo juvante, cessisse cognoscimus,

NOTÆ

(1) Promissio regis de obedientia papæ præstanda et edictum de cassata in Gregorium VII sententia conventui Oppenheimensi ascribenda esse videntur. Servantur in 1) codice epistolari Udalrici Babenbergensis n. 145 et 155 atque 2) in codice regio Hannoverano fol. 53 et 54; edictum quoque Tegnagelli Collectioni p. 312 insertum est.

(2) Acta hæc, in membrana sæculi xi archivi ca-

thedralis ecclesiæ Parmensis ab Irenæo Affo reperta, edidit Canciani, t. V, p. 45, 46; unde ea, distinctione meliori instituta, proponimus. Ætas eorum cum incerta sit, ea expeditioni Henrici Italicæ anni 1081, qua Romanum iter aggressurus, cum episcopis cæterisque Langobardiæ primoribus de rebus eorum tractavit (NORBERTI, *Vita Bennois*, c. 22), potissimum ascribenda censuimus.

nimis dolendum est, eandem horum qui Christiano A censentur nomine attenuari oppugnationibus. Res itaque ecclesiarum antecessorum nostrorum opera opulentissime congestas, eorundemque solertia integerrime conservatas, jam nunc iniquorum nostrorum hominum opera fraude et astucia attenuatas, fore omnino conspicimus dissipatas. Ad devastationes itaque ecclesiarum utuntur libellariis extra legem scriptis, precariis, commutationibus, in detrimento rerum ecclesiasticarum factis. Quorum ut cesset insolens impetus, decrevit sancta synodus cui interfuit tertius rex Heinricus: De ⁶ rebus ecclesiarum libellaria penitus nulla fieri, jussum est antiquitus, et nos id ipsum sub anathemate interdiximus. De hæresi simoniaca; quæ quoniam increvit inepta, sancta decrevit ⁷ synodus, nullum episcopum aut ecclesiarum consecrationem aut clericatus vel ordinem aut diaconatum, aut ⁸ pre-byteratum, aut commendationes altarium, aut traditiones ecclesiarum, aut abbatias, aut præposituras vendere; quisquis condixerit aut vendiderit, anathema sit. Fiat.

De præcepto et firma fidelitate Heinrici regis contra depravatores ac scachatores regni ejus.

Ab hac hora in antea adjuvabo Heinricum regem qui nunc regnat in Italia, et nuntios ejus, et comites quos ipse ad hoc elegerit ad justitiam et legem faciendam, dependens secundum rectum judicium et de cæteris rebus quas facere lex prohibet; de beneficiis autem secundum rectum judicium comparium. Furtum, schacum, vel rapinam, aut prædam, me sciente vel mea sponte non faciam ultra sex solidos in anno. Incendium, vel saltum ad castella et ad domos, non faciam. Si forte evenerit ut faciam, infra unum mensem idipsum si potero reddam; si vero idipsum reddere non potero, secundum hoc quod valuerit restituam, si accipere voluerit is cui damnum illatum fuerit. Si per meam culpam inemendatum remanserit infra unum mensem, juxta quod lex præcipit emendabo, si legaliter invitatus fuero. Hos vero homines qui hoc juramento facere noluerint, aut factum violaverint ⁹, Heinricum regem, aut suum certum nuntium aut episcopum aut comitem qui me ad hoc invitaverit per rectam fidem adjuvabo devastare, secundum præceptum regis aut sui certi nuntii. De me ipso quidem unicuique secundum rectum judicium justitiam faciam de ipsis rebus quæ ad legem pertinent; de beneficiis vero secundum rectum judicium comparium, si per legem

admonitus fuero. Hæc omnia per decem annos observabo, excepto si in expeditione aut in hosteniero per præceptum regis, vel super inimicum ipsius, aut super illum qui hoc jurare noluerit aut factum violaverit, salva fidelitate et præcepto Heinrici regis.

III.

CONVENTUS MOGUNTINUS.

(An. 1084, Nov. 29.)

Litteræ imperatoris quibus principes ad conventum invitati.

Heinricus Dei gratia Romanorum imperator augustus R. ¹⁰ Babenbergensi ecclesiæ episcopo gratiam et omne bonum. Notum est tibi, quanto periculo tota fluctuat ecclesia, quantus error in omni surgit Saxonia, quantaque desolatione nobilis illa Metensis penitus destruitur ecclesia, et non solum ibi, sed et in diversis partibus ecclesia nostri dividitur imperii. Igitur consilio nostrorum fidelium statuimus fieri Moguntia colloquium in dominico die ante proximum sancti Andreae festum. Huic colloquio omnes regni principes nostri fideles intersint ¹¹, et præterea omnes, quorum nobis utilis declaratur aut fides aut consilii providentia. Ad quod venire te quam intime rogamus, quia nullatenus tam ardua negotia regni et divisio ecclesiæ coadunari poterit, sine tua maxima sapientia et consilio egregio et fide, quæ hactenus nobis frequenter in necessitatibus et hujusmodi controversiis regni, prout nos volumus et res exegerat, præsto fuit. Ad quod colloquium omnes Saxones nostri fideles veniant, rogantes summo pere, nos in Saxoniam venire, et hos novos errores componere. Metenses autem e contrario Metim clamant nos transire, quatenus illic tandem pax et securitas reddatur ecclesiæ. Nos quoque, invitante archiepiscopo, Coloniae nativitatem Domini celebraturi sumus, et idcirco statuimus, hoc colloquium ante fieri, ut hujusmodi dissensiones regni prius componeremus, quam nos in remotiora transiremus loca. Sed idcirco prædictam expeditionem distulimus, quatenus communi omnium nostrorum consilio, quæ nobis agenda sint, considerentur. Ergo rogamus te per eam, qua compater nobis effectus es, dilectionem, ne te corporis ægrotudo vel quælibet alia res impediatur, quin ad præfatum colloquium tempore statuto venias, et ibi juxta magnam sapientiam et solitam fidem tuam de nostra et regni utilitate, quæ necessaria sunt, nobiscum disponas.

VARIÆ LECTIONES.

⁶ ita dis. inxi; Canciani habet: Heinricus de — fieri. Jussum — interdiximus de hæresi, etc. ⁷ ita supplevi; Canciani dec . . . ⁸ d. a. ita explevi lacunam apud Canc. ⁹ violaverit Canc. ¹⁰ i. e. Roberto ¹¹ intersunt o. Vindobon, et Goldastus.

IV.

SYNODUS MOGUNTINA (3).

(An. 1085, vere.)

Constitutio pacis Dei in synodo Coloniensi, a. 1085, A Henrici IV imperatoris constitutio pacis Dei in synodo Moguntina a. 1085 promulgata.
d. 20 aprilis promulgata.

SIGWINUS sanctæ Coloniensis æcclesiæ solo nomine episcopus, FRITHERICO confratri et coepiscopo (4), voluntariam tam devotissimi oraminis quam serviminis sui exhibitionem.

Cum nostris temporibus ultra modum tribulationibus variisque angustiis sancta æcclesia in suis membris affligeretur, adeo ut tranquillitas et pax ex integro desperaretur, compatiendo tot pressuris totque periculis, subvenire illi, Deo propitiante, tractavimus; et hoc tandem illi remedium consilio nostrorum fidelium providimus, ut pacem quam peccatis nostris exigentibus continuare non potuimus, intermissis saltem diebus quantum nostri juris fuit aliquatenus recuperarem. Fecimus enim hoc et profecimus. Convocatis igitur parrochianis nostris ad legitime conductum concilium, quod Colonæ in sancti Petri matricæ æcclesia anno Dominicæ Incarnationis 1085, indictione 6, 12 Kalend. Maii habitum est, ordinatis aliis, quod de his facere disposuimus, in publico recitari fecimus. Quod postquam ab omnibus aliquamdiu diverso modo tractatum est et retractatum, Deo mediante in unum tandem conventum est, et tam clero quam populo pari voto consentientibus, quo modo et quibus per annum spaciis observari debeat edocuimus. Videlicet ut a primo die adventus Domini usque ad exactum epyphanæ, et ab intrante septuagesima usque in octavas pentecostes, et per totam illam diem, et per annum omni die dominica feriaque sexta, et in sabbato, addita quatuor temporum feria, omniumque apostolorum vigilia cum die subsecuta, insuper indifferenter omni die canonice ad jejunandum vel feriandum statuta vel statuenda, hoc pacis decretum teneatur; ut itinrantibus domique manentibus securitatis et quietis tutissima sit traditio, ut cedes et incendia, predas et assultus nemo faciat, nemo fuste et gladio aut aliquo armorum genere quemquam ledat, et ut nemo quavis culpa faicosus ab adventu Domini usque in octavas æpiphaniæ et a septuagesima usque in octavas pentecostes tollere præsumat arma, scutum, gladium, aut lanceam, vel cujuscumque prorsus arma

Cum nostris temporibus ultra modum tribulationibus sancta Ecclesia affligeretur, compatiendo tot pressuris totque periculis, subvenire illi, Deo propitiante, tractavimus, ut pacem quam peccatis nostris exigentibus continuare non potuimus, intermissis saltem diebus aliquatenus confirmarem. Anno dominice incarnationis 1085, indictione 8, Deo medijante tam clero quam populo pari consentientibus voto, constitutum est, ut a primo die adventus Domini usque ad exactum diem epiphaniæ, et ab intrante septuagesima usque in octavas pentecostes et per totam illam diem, omnique feria quinta, sexta, sabbato, dominica die, usque ad ortum solis secundæ feriæ, addita feria¹⁰ quatuor temporum, omnique apostolorum vigilia cum die sequenti, insuper omni die canonice ad jejunandum vel feriandum statuta vel statuenda, hoc pacis decretum teneatur, quatenus iterantium domique manentium securitatis sit tutissima traditio, ut cedes et incendia, predas et assultus nemo faciat, nemo fuste aut gladio aut aliquo armorum genere quemquam ledat, et nemo quamvis culpa faicosus ab adventu Domini usque in octavas epiphaniæ, et a septuagesima usque in octavas pentecostes tollere arma presumat, scutum, vel gladium vel lanceam vel cujuscumque prorsus armaturæ sarcinam. Similiter in reliquis diebus, idem dominicis quinta et sexta feria, sabbato omnique vigilia apostolorum cum die subsequenti, et omni die ad jejunandum sive feriandum canonice statuta vel statuenda, non licet arma ferre nisi longe euntibus, ea tamen conditione ut nulli quolibet modo lesionem inferat. Si necesse fuerit alicui infra spaciium conductæ pacis in alium locum quo pax ista non observetur ire, arma ferat, ita tamen ne alicui noceat, nisi impugnetur, ut se defendat, reversus autem iterum arma deponat. Si contigerit ut castellum obsideatur, per dies qui infra pacem comprehensi sunt ab impugnatione cessent, nisi ab obsessis impugnentur¹¹ et repugnare cogantur.

Et ne hæc pacis statuta traditio a quavis persona impune violetur, ab omnibus dicta est sententia. Si

VARIÆ LECTIONES.

¹⁰ Feria III. quatuor codex. ¹¹ impugnetur cod.

NOTÆ.

(3) Henricus III imperator, testibus Annalibus Sangallensibus et Babenbergensibus, Hermanno Contracto et Lamberto Aschafnaburgensi, in conventu Constantiæ, habito anno 1043, pacem hactenus inauditam tam in tota Suevia quam in aliis regni sui provinciis per edictum regiæ censure confirmavit. Cujus tenor cum hodie lateat, eo magis gratulandum est de constitutione Henrici IV, eadem de re, annalista Babenbergensi teste, in synodo Moguntiana, primis anni 1085 mensibus promulgata. Repertus eam a. 1833 in codice bibl. reg. Babenbergensis S. Ambrosii libros De officii ministrorum

continente sæculo duodecimo exaratam, ejusque e latere constitutionem cujus ad normam exacta est, scilicet synodi Coloniensis sub Sigewino archiepiscopo habitæ, ex codice sæculi XII, olim Aldinghofensi, jam vero viri clarissimi D. Meyer capitularis Paderbornensis, denuo descriptam collocavimus. Formulam juramenti, quæ in codice Babenbergensi desideratur, ætate præterita Lugduni Batavorum ex codice olim Werthinensi sæculi XI exscriptus, in quo et sæculo XIII iterum descripta habetur.

(4) Monasteriensi qui a. 1804 obiit. Schaten. I. 612.

turæ sarcinam. In reliquis vero diebus, id est in dominicis et 6 feriis, omnique apostolorum vigilia cum die subsecuta, et omni die ad jejunandum vel feriandum statuta vel statuenda, arma illis ferre licebit, ea tamen conditione ut nulli quolibet modo lesionem inferant. Si necesse fuerit alicui intra spacium conditæ pacis, id est ab adventu Domini usque ad octavas æpiphanie et a septuagesima usque in octavas pentecostes, exire de nostro episcopatu in alium quo ista pax non tenetur, arma ferat, ita tamen ne alicui noceat, nisi si impugnetur ut se defendat. Reversus autem in episcopatum nostrum, statim arma deponat. Si contigerit ut debeat obsideri castellum aliquod, per dies qui infra pacem comprehensi sunt ab impugnatione cessent, nisi ab obsessis impugnentur, et repugnare cogantur. Et ne hæc pacis statuta traditio a quavis persona temere et impune violetur, hujusmodi violatoribus in commune ab omnibus est dictata sententia. Si liber vel nobilis eam violaverit, id est homicidium fecerit aut aliquem vulneraverit, vel quolibet alio modo defectaverit, absque omni sumptuum aut amicorum interventione a finibus confinium suorum expellatur, totumque prædium ejus heredes sui tollant, et si beneficium habuit, dominus ad quem pertinet illud recipiat. Si vero heredes aliquod illi, postquam expulsus fuerit, sustentaculum vel solatium impendisse inventi fuerint et convicti, prædium illis auferatur et regie ditioni mancipetur. Quod si se purgare de objectis voluerint, cum duodecim qui eque nobiles vel eque liberi fuerint jurent. Si servus occiderit hominem, decolletur. Si vulneraverit, manu puniatur. Si alio modo vel pugno sive fuste vel lapide percutiendo defectaverit, detondeatur et excoriatur. Si autem cui imputabitur se innocentem probare voluerit, judicio aquæ frigidæ se expurget, ita tamen ut ipse et nullus alius pro eo in aquam mittatur. Si autem timens vindictam quæ in eum dictata est aufugerit, perpetuæ excommunicationi subjacebit, et in quocumque loco auditus fuerit, mittantur illuc litteræ, per quas denunciatur omnibus quod excommunicatus est, et quod cum eo communicare nulli licitum est. Non debet truncatio manuum in pueris fieri qui nondum duodecim annorum etatem impleverint, sed in illis qui ab etate id est a duodecim annis ad majorem pervenerunt. Pueri tamen si pugnaverint, verberibus castigentur, et a pugnando deterreantur. Non ledit pacem si quis delinquentem servum suum, vel discipulum vel quolibet modo sibi subditum scopis vel fustibus cedi jusserit. Excipitur etiam ab hac pacis constitutione, si dominus rex publice expeditionem fieri jusserit, propter appetendos regni inimicos, vel concilium sibi habere placuerit propter dijudicandos justiciæ adversarios. Non violatur pax, si interim dux vel alii comites, vel advocati, vel qui vice illorum funguntur, placita habuerint, et secundum quod lex

A liber vel nobilis eam violaverit, idem si homicidium fecerit aut aliquem vulneraverit, aut alio quolibet modo defectaverit, absque ¹¹ omni sumptuum aut amicorum interventione finibus confinium suorum expellatur, totumque prædium ejus heredes sui tollant, et si beneficium habuerit, dominus ad quem pertinet illud accipiat. Si vero heredes sui aliquod illi, postquam expulsus fuerit, sustentaculum impendisse inventi fuerint et convicti, prædium illis auferatur, et regie dignitati mancipetur. Quod si se de objectis purgare voluerit, cum ¹² qui eque nobiles, ac liberi, fuerint juret ¹³. Si servus occiderit hominem, decolletur; si vulneraverit, manu dextra truncetur; si alio modo vel pugno vel lapide sive fuste vel quolibet modo percutiendo defectaverit, verberetur et decapilletur. Si autem cui imputatur se innocentem probare voluerit, judicio aquæ frigidæ se expurget, ita tamen ut ipse et nemo alius pro eo in aquam mittatur. Si autem timens judicium quod in eum dictatum est aufugerit, perpetuæ excommunicationi subjaceat, et in quocumque loco auditus fuerit, mittantur illuc littere, quibus denunciatur illum excommunicatum esse et quod cum eo nulli communicare liceat. Non debet truncatio manuum in pueris fieri qui nondum etatem duodecim annorum impleverint; si qui hanc transgressi sunt, pueri, tantum verberibus castigentur. Non infringit pacem, si quis delinquentem servum vel discipulum vel quolibet modo sibi subiectum scopis vel fustibus cedi jusserit. Excipitur etiam ab hac pacis constitutione, si dominus imperator publice expeditionem fieri jusserit propter appetendos regni inimicos, vel concilium sibi habere placuerit, propter dijudicandos justiciæ adversarios. Non violatur pax, si interim dux aut alii comites vel advocati vel qui vice illorum funguntur placita habuerint, et secundum quod lex habet in fures et predones et alios nocentes judicia exercuerint. Securitatis gratia omnibus precipue faucosis hujus dominice pacis statuta est traditio, sed non ut post expletam pacem rapere et predari per villas et per domos audeant, quia que in illos antequam ista pax statueretur lex et sententia dictata est diligentissime tenebitur, ut ab iniquitate proibeantur, quia predatores et grassatores ab hac divina pace et ab omni prorsus excipiuntur. Si quis huic pie constitutioni contraire nititur, ut nec pacem Deo promittere nec etiam observare voluerit, missam illi nullus presbiterorum cantare presumat, et nullam salutis curam inpendat; si infirmetur nullus Christianorum eum visitare presumat, et visticum etiam in fine, nisi respiciat, careat. Si quis autem illam sive in presenti tempore sive in perpetuum apud posteros nostros violare presumpserit, a nobis irrecuperabiliter excommunicatus est. Non magis in comitum vel tribunorum sive quorumlibet potentum quam in totius populi communiter potestate

VARIÆ LECTIONES.

¹¹ absque c. ¹³ jurent c.

habet in fures, et prædones, et alios nocentes iudicia exercuerint. Securitatæ gratia omnibus præcipue faucosis hujus dominicæ pacis statuta traditio est, sed non ut post expletam pacem rapere et prædari per villas et per domos audeant, quia quæ in illos antequam ista pax statueretur lex et sententia dictata est legitime tenebitur, ut ab iniquitate prohibeantur, quia prædatores et grassatores ab hac divina et ab omni prorsus pace excipiuntur. Si quis huic piæ institutioni contraire nititur, ut nec pacem cum aliis Deo promittere nec etiam observare voluerit, missam illi nullus presbiterorum in nostro episcopatu cantare præsumat, et nullam salutis curam impendat, et si infirmatur, nullus eum Christianorum visitare audeat, et viatico etiam in fine, si non respiciat, careat. Summa vero Deo promissæ pacis, et communiter collaudatæ, ista erit, ut solummodo non nostris temporibus, sed in perpetuum apud posteros nostros observetur, quia si quis eam irritare, vel destruere, aut violare præsumperit, sive hoc tempore seu qui post multos annos circa finem seculi nasciturus erit, a nobis irrecuperabiliter excommunicatus est. Non magis in comitum, aut tribunorum, vel potentum, quam in totius communiter populi potestate et arbitrio constabit, ut vindictas superius dictatas violatoribus sanctæ pacis inferant; et hoc diligentissime caveant, ne in puniendis amiciciam, vel odium, vel aliud quod justitiæ contrarium sit exercent, ne si abscondi possunt delicta aliquorum abscondant, sed potius in publicum deferant. Nullus pro redimendis qui in culpa deprehensi fuerint pecuniam accipiat, nec favore quopiam culpabiles adjuvare contendat, quia qui fecerit, intolerabile animæ suæ iudicium incurrit, ac per omnes fideles meminisse oportet non homini sed solo Deo hanc pacem promissam fuisse, et tanto tenacius firmissusque observandam esse. Quocirca universos obsecramus in Christo ut ista pacis necessaria taxatio inviolabiliter custodiatur, ut si quis eam deinceps violare præsumperit, omnino a sanctæ æcclesiæ filiis sequestretur, et banno excommunicationis irrecuperabilis et anathemate mansuræ perditionis dampnetur. In æcclesiis vero et æcclesiarum cimiteriis honor et reverentia Deo præbeatur, ut si illuc confugerit raptor, vel fur, minime interficiatur, vel capiatur, sed tam diu inibi obsideatur, donec fame urgente ad deditionem cogatur. Si aliqua persona reo arma, victum, vel fugam moliri præsumperit, æqualem poenam sicut reus sustinebit. Clericos vero et omnes sub hoc ordine vitam degentes, banno nostro interdicimus laicali vindicta puniri, sed manifesto crimine deprehensi, episcopo ipsorum præsententur. Unde laici decollentur, inde clerici degradentur; unde laici detruncentur, inde clerici ab officiis suspendantur; et cum consensu laicorum crebris jejuniis et verberibus usque ad satisfactionem affligantur.

Juramentum pacis Dei.

Ab adventu Domini usque ad proximam diem lune post æpyphaniam, item a septuagesima usque ad octavam pentecostes, item in omnibus vigiliis et ferialibus festis, et tribus diebus in omni septimana, scilicet a vespera quintæ feriæ usque ad diluculum secundæ feriæ, pax sit ubique, ita ut nemo ledat inimicum suum. Qui occiderit, capitalem subeat sententiam, Qui vulneraverit, manum perdat. Qui pugno percusserit, si nobilis est, libra componat. Si liber aut ministerialis, decem solidis; si servus, cute et capillis. Omnis domus, omnis area, pacem infra septa sua habeat firmam. Nullus invadat, nullus effingat, nullus infra positos temere inquirere aut violenter opprimere præsumat. Qui præsumperit,

constare sanximus, ut vindictas supra memoratas, violatoribus sancte pacis inferant; et hoc diligentissime caveant, ne in puniendo amiciciam vel odium, vel aliud quod justitiæ contrarium sit exercent, ne delicta aliquorum abscondant sed potius in publicum proferant. Nullus pro redimendis qui in culpa deprehensi fuerant pecuniam accipiat. Mercatores in itinere quo negotiantur, rustici dum rusticali operi, arando, fodiendo, metendo, et aliis hujusmodi operam dant, omni die pacem habeant. Mulieres autem et omnes sacris ordinibus aditulati perpetua pace fruuntur; in ecclesiis vero et ecclesiarum cimiteriis honor et reverentia Deo prebeatur, ut si illuc confugerit raptor vel fur, minime capiatur, sed tandiu ibi obsideatur, donec fame cogente ad deditionem cogatur. Si aliquis defensionem reo, arma, victum, vel fugam moliri præsumperit, equali poenæ sicut reus subiacebit. Banno etiam nostro interdicimus, ne aliquis sacri ordinis hujus sanctæ pacis transgressor convictus, laicali vindicta puniatur, sed episcopo presentetur. Unde laici decollentur, inde clerici degradentur; unde laici detruncentur, inde clerici ab officiis suspendantur; et consensu laicorum crebris jejuniis et verberibus usque ad satisfactionem affligantur. Amen.

† Juramentum pacis Dei.

Ab adventu Domini usque ad proximum diem lune post epiphaniam, item a septuagesima usque ad octavam pentecostes, ut in omnibus vigiliis et ferialibus festis et tribus diebus in omni septimana, sci licet a vespera quintæ feriæ usque ad diluculum secundæ feriæ, pax sit ubique, ita ut nemo ledat inimicum suum. Qui occiderit, capitalem subeat sententiam. Qui vulneraverit, manum perdat. Qui pugno percusserit, si nobilis est, libra componat. Si liber, aut ministerialis, decem solidis. Si servus, cute et capillis. Omnis domus, omnis area, pacem infra septa sua habeat firmam. Nullus invadat, nullus effingat, nullus infra positos temere inquirere, aut violenter opprimere præsumat. Qui præsumperit,

cujuscumque sit conditionis, capite plectatur. Si fugiens aliquis inimicum, vel suum vel cujuslibet septum intraverit, securus inibi sit. Qui vel hastam vel quidlibet armorum ultra septem post eum immiserit, manum perdat. Cuicumque vero violatio hujus pacis imposita fuerit et ipse negaverit, si ingenuus est aut liber, duodecim probatis se expurget. Si servus, tam lito quam ministerialis, iudicio aquæ frigidæ, ita scilicet ut ipsemet in aquam mittatur. Si furtum acciderit, aut rapina, aut bellum patriæ ingruerit, et clamor more patriæ exortus fuerit, armati omnes insequantur, et in eundo et redeundo pacem unusquisque habeat. Qui vero absque inevitabili necessitate se subtraxerit, si principum terræ aliquis est, decem libras, si nobilis quinque, si liber aut ministerialis duas, si lito aut servus quinque solidos persolvat, aut cutem et capillos perdat. Qui excommunicatum vel quibuslibet sceleribus dampnatum sciens receperit, et contra leges vel divinas vel humanas defenderit, sententiam damnati defensor subeat. Viatori hospitium nemo deneget. Necessaria si habet, æquo sibi precio vendat; si non habet, a vicinis qui habent eadem conventionem acquirat. Si hospitium negaverit et necessaria vendere vel acquirere neglexerit, magistrum villæ viator appellat, qui convocatis civibus suis rogata negantem ad præsens decapillatum excoriet. Viator si importunus exstiterit, et violentiam in hospicio exercuerit, vicinos suos hospes convocet, injuriam denunciât, quorum consilio satisfactionem exigat et recipiat. Quibus si viator non acquieverit, ut raptor dampnetur. Viator si necesse habuerit, duos in agro manipulos, aut si multum tres, equis suis tollat, quos in eodem agro, aut in proxima villa depascat. Pascua pratorum, et poma, nullus prohibeat. Fugitivum servum nullus prohibeat. Qui defenderit, pœnam fugitivi subeat. Qui convicia in alium dixerit, si miles baculis multetur, si rusticus scopis excorietur.

Hic finis juramenti. Quæ vero sequuntur, ore omnium laudata et in manus episcoporum promissa, et banno roborata sunt. In omni pacis tempore prædicto, nullus arma ferat, nisi illa quam præscriptus necessitas exigat.

V.

CURIA MOGUNTINA (5).
(An. 1100, Dec. 25.)

HEINRICUS Dei gratia imperator augustus, Tegrinensi abbati gratiam et omne bonum.

Comperto nuper apud nos domini apostolici C. obitu, principes qui nobiscum erant, consuluerunt,

cujuscumque sit conditionis, capite plectatur. Si fugiens aliquis inimicum, vel suum vel cujuslibet septum intraverit, securus inibi sit. Qui vel hastam vel quidlibet armorum ultra septem post eum immiserit, manum perdat. Cuicumque vero violatio hujus pacis imposita fuerit et ipse negaverit, si ingenuus est sive liber est, duodecim probatis se expurget; si servus, tam lito quam ministerialis, iudicio aquæ frigidæ, ita scilicet ut ipse mox in aquam mittatur. Si furtum acciderit aut rapina, aut bellum patriæ ingruerit, et clamor more patriæ exortus fuerit, armati omnes insequantur, et in eundo et redeundo unusquisque pacem habeat. Qui vero absque inevitabili necessitate se subtraxerit, si principum terræ aliquis est decem libras, si nobilis quinque, si liber aut ministerialis duas, si servus aut lito quinque solidos persolvat, aut cutem et capillos perdat. Qui excommunicatum vel quibuslibet sceleribus dampnatum sciens receperit et contra leges vel divinas vel humanas defenderit ¹⁴, sententiam damnati defensor subeat. Viatori nemo hospitium deneget, necessaria si habet, æquo sibi precio vendat; si non habet, a vicinis qui habent eadem conventionem acquirat. Si hospitium negaverit et necessaria vendere vel acquirere neglexerit, magistrum villæ viator appellat, qui convocatis civibus ¹⁵ suis quesita negotium ad præsens decapillatum excoriet. Viator vero si importunus exstiterit et violentiam in hospicio exercuerit, vicinos suos hospes convocet, injuriam denunciât, quorum consilio satisfactionem exigat et recipiat. Quibus si viator non acquieverit, ut raptor dampnetur. Fugitivum servum nullus defendat. Qui defenderit, pœnam fugitivi subeat. Viator si necesse habuerit, duos in agro manipulos, aut si ¹⁶ multum tres, equis suis tollat, quos in eodem agro aut in proxima villa depascat. Pascua pratorum nullus prohibeat. Qui convicia in alium dixerit, si miles baculis multetur, si rusticus scopis verberetur.

Hic finis juramenti. Quæ vero sequuntur, ore omnium laudata ¹⁷, per manus episcoporum promissa, et banno roborata ¹⁸ sunt. In ¹⁹ omni pacis tempore prædicto nullus arma ferat, nisi illa quam præsens rerum necessitas ²¹ exigat.

ut universis principibus curiam generalem in natali Domini apud Moguntiam indiceremus, quatenus eorum communi consilio Romana sedes ordinetur, et reformandæ unitatis ecclesiasticæ, quæ longo jam tempore miserabiliter scissa est, ratio capiatur. Quæ de re monendo, rogando et præcipiendo debitam nobis fidem diligentissime convenimus, ut, sicut

VARIÆ LECTIONES.

¹⁴ defenderet corr. defenderit codex. ¹⁵ vicibus codex; at copia sec. XIII. civibus. ¹⁶ vox obscura. ¹⁷ deest in c. ¹⁸ hic finis copix sæculi XIII. ¹⁹ roborata cod. ²⁰ vox obscurior. ²¹ ita legi videtur, at legendum ut in juramento anni 1081.

NOTÆ.

(5) Litteras ad eam invitatorias B. Pez in Codice Dipl. II, p. 47, ex codice Tegeruseensi vulgavit, sed Heinricho VI et anno 1191 perperam ascripsit, cum nonnisi ad Heinrichum IV et annum 1100, quo ad

finem vergente Clemens III papa defunctus est, pertinere posse videantur. Imperatorem eo anno natali Domini Moguntix celebrasse ex Dodechino discimus.

Deum et pacem, Christianam dilectionem quoque et gratiam nostram curas, ad prædictam curiam venire nulla dissimules occasione, nulla prætermittas occupatione. Pro certo moveris, quod hunc laborem nulli principum remitemus, nullius in hoc negligentiam æquo animo sufferemus.

VI

CURIA MOGUNTINA (6).

(An. 1103, Jan. 6.)

Constitutio pacis generalis.

Anno ab incarnatione Domini 1103 Henricus imperator Mogontiæ pacem sua manu firmavit et instituit, et archiepiscopi et episcopi propriis manibus firmaverunt. Filius regis juravit et primates totius regni, duces, marchiones, comites et alii quam multi. Dux Welfo et dux Pertolfus et dux Fridericus B juraverunt eandem pacem usque ad Pentecosten et inde per quatuor annos. Juraverunt, dico, pacem æcclesiis, clericis, monachis, laicis, mercatoribus, mulieribus ne vi rapiantur, Judæis.

Juramentum tale est :

Nullus alicujus domum hostiliter invadat, nec incendio devastet, nullus aliquem capiat propter pecuniam, nec vulneret, nec percutiat, nec interficiat. Et si quis hoc fecerit, oculos vel manum amittat. Si quis eum defenderit, eandem pœnam patiat. Si in castrum fugerit, per tres dies obsessum a conjuratoribus disperdatur. Si quis effugerit hoc judicium, beneficium si habet, dominus suus sibi auferat, patrimonium cognati sui illi auferant. Si quis furtum fecerit valens quinque solidos vel plus, oculos vel manum amittat. Si furtum commiserit valens minus quinque solidos, capillos amittat et virgis cedatur et furtum reddat; et si ter tale furtum fecerit, vel rapinam tertia vice, oculos vel manum amittat. Si in via occurrerit tibi inimicus tuus, si possis illi nocere, noceas; si fugerit in domum vel in curtem alicujus, illesus maneat.

Hoc juramento utuntur amici regis pro scuto, inimicis vero nequaquam prodest.

Constitutio pacis provincialis.

Talis pax jurata est a duce Friderico et a multis comitibus, episcopo Augustensi et Eistetensi episcopo et utriusque prioribus consentientibus. Clerici et ecclesiæ et cimiteria et dotes æcclesiarum pacem habeant, similiter omnes homines pacem habeant in domibus, et in quolibet ædificio, et in curiis etiam infra legitimas areas domuum quas rovestete vulgo vocamus, sive sint septæ seu nulla epe sint circumdatæ. Mulieres nullius violentiam

paciantur. Mercatores et agricolæ pacem habeant; nullus omnino pro sola causa pecuniæ capiatur. Si quis prædictam pacem infregerit, manum perdere debet. Si quis inculpatus fuerit pro furto vel pro aliqua culpa istius corruptæ pacis, ille in quo pax corrupta est vadat ad parrochiam accusati et dicat populo : *Ille N. in hac re corrupti pacem...²² me.* Et det sibi inducias per quatuordecim dies. Si non habuerit justiciam infra quatuordecim dies, secundo inducietur sibi per quatuordecim dies, et tercio det sibi inducias per quatuordecim dies; et si inculpatus ad satisfactionem non venerit, reus sit corruptæ pacis. Hæc pax hinc usque paschâ et a proximo pascha usque ad sequens pascha permanere debet,

Si quis minus quam sexaginta denarii valeant furetur, depiletur et virgis excorietur, et in utraque maxilla ferro usque ad dentes uratur. Si quis sexaginta denarios vel plus quam sexaginta denarii valeant furetur, manus ei abcidatur. Hanc pacem unusquisque ante proximum festum sanctæ Mariæ debet jurare, vel cum juramento septem veracium suæ condicionis virorum debet se expurgare, quod ipse non audierit ab aliquo hanc pacem esse juratam; qui hoc non fecerit manum perdat. Si quis corruperit istam pacem, et aufugerit et latere voluerit donec ista pax transierit, si quandoque reversus fuerit, eandem penam paciatur, quam modo pati deberet. Si quis noluerit jurare dicens : *Nulli noceo, nec quisquam nocet mihi!* et qui sciens corruptorem pacis paverit vel receperit vel tutatus fuerit, vel pro pecunia vel aliquo modo aufugere eum permiserit, eandem penam quam violator pacis subire debet. Si quis corruptor pacis aufugerit, dux vel comes vel advocatus, vel quilibet rector sub cujus regimine prius fuerat, prædia violatoris pacis auferat et obtineat tam diu quam diu corruptor pacis vivat, et post corruptoris pacis mortem hereditatem heredes ejus assequantur. Dominus autem a quo beneficia violator pacis obtinuit, beneficia auferat. Si corruptor pacis se in aliqua municione absconderit, ille in quo pax fuit corrupta, faciat apud populum proclamationem, et persequatur reum per unum diem et per noctem, et cum populo municionem obsideat per tres dies et per tres noctes; et si municio expugnari non potest infra tres dies, dux vel comes cum majoribus ad destruendum castellum advocetur. Si quis cum laqueis vel cum pedica, quam vulgo druch dicimus, silvestria a nimalia

VARIÆ LECTIONES.

NOTÆ.

(6) *Annales Augustani* in cod. bibl. regie Monacensis, Henricum anno 1103 Mogontiæ comorantem, in Epiphania regnum per quadriennium cum uramento pacificari constituisse, cunctisque gratia va carentibus commissa dimisisse tradunt. Constitutionis ejus textum jam deperditum ope documentorum mox subsequentiū supplere conamur, quæ a codice bibl. regie Monacensis, olim Augustano,

Isidorum De ortu et obitu Patrum Veteris et Novi Testamenti continente s. ix, manu s. xii incuntis, marginibus ascripta invenimus. Exhibent notitias tum de pace in universo regno statuta, tum de pace inter principes nonnullos Sueviæ et Franconiæ Inita. Appendicis loco subjicimus pacem in episcopatu Constantiensi a Gebhardo episcopo constitutam

scilicet cervos, hinulos, capreas, capreolos²², lepores et cetera ceperit, dominus suus omnia quæ habet ei auferat, possessor vero terræ in qua fera capta fuerit, manum eidem vel dimidiam libram denarium pro manu auferat. Excipiuntur advocatio. . . .

Constitutio pacis in diocesi Constantiensi.

Domnus Constantiensis episcopus in magno conventu abbatum, clericorum, laicorum, in præsentia apostolici legati, qui etiam illo in tempore, ut crelitur, Dei providentia supervenerat, hæc subsequencia omnibus astipulantibus et collaudantibus statuit. Convenit enim, ut pacem usque in pentecostem faceret, ut quisquis huic paci concordaret et firmam custodiret, hac gratia donaretur: In quocunque monasterio sui episcopatus clericorum, monachorum, in conventu cantabuntur septem missæ, duodecim pauperes ter pascentur, preterea singuli presbyteri singulas missas, ceteri litterati singuli quinquaginta psalmos, conversi quinquaginta paternoster. Defunctis vero fiet quicquid illis qui communionem fraternitatis eorum acceperunt. Insuper universi sacerdotes totius episcopatus singuli tres missas cantabunt. Illis vero qui interim olierint, singuli singulas missas, pascentque singuli singulos pauperes. Preterea pœnitentibus septem annorum duo anni ab episcopo condonabuntur. Hæc de publica pace statuta sunt 12 Kalend. Novembris; quam qui servaverit hanc gratiam habebit. Ab hac vero die quicumque deliquerit in ecclesiis eorumque appendiciis, in sacerdotibus sive in quibusque ordinatis personis, in monachis et conversis, vel in quibuscunque ad iudicium episcopi pertinentibus, de communi consensu decretum est, ut vivus et defunctus nisi resipuerit communionem careat. Presbyter, qui talibus sciens communicaverit, ab officio suo inter-

dictum se sciat, nullamque communionem inter ceteros fratres usque ad dignam satisfactionem habeat.

VII.

CONVENTUS RATISPOINENSIS (7).

(An. 1104, Jan., Feb., Mart.)

Ex concilio Ratisponensi, cui interfuit Henricus II imperator cum multis optimatibus.

Statutum est, ut ad placitum cuiuslibet advocati²³ pertinentes semel in anno quando præceptum fuerit, omnes certis in locis conveniant, ibique²⁴ in servitium suum plus non exigant nisi duos modos tritici, et duos porcos, tres cados vini et²⁵ medonis, decem cados cervisiæ, et quinque modios avenæ²⁶. Ut autem ea quæ ad usus fratrum pertinent minus distrahantur, hæc subscripta in usus advocatorum sunt deputata: videlicet tertia pars banuorum, et satisfactio temeritatum, ita tamen, ut si qua dispendia res fratrum patiuntur, primo eis sua restituatur. Werigelda fratrum sunt²⁷, et mancipium pro mancipio. Preterea si prælati æcclesiæ aliqua necessitate cogente damnum sibi vel rebus suis²⁸ illatum salvo ordine suo recuperare non valerint, ipsos advocatos in competentem locum advocat; ubi causas querimoniæ diligenter discutiant, nichilque ibi ab eis vel ab eorum colonis quasi sub iustitia exigant, sed cum caritate hoc quod eis impensum fuerit accipiant.

Hæc autem acta sunt in civitate Ratisbona, anno dominicæ incarnationis 1104, indict. 12, presidente papa Paschali II, presente²⁹ autem Henrico imperatore III, multis hoc tam æcclesiæ quam regi principibus conlaudantibus et confirmantibus, eorum nomina³¹ scripta sunt in majori privilegio.

VARIE LECTIONES.

²² cod. reolos ²³ magnarum ecclesiarum p. Althah. ²⁴ i. advocati p. Althah. ²⁵ vel Althah. ²⁶ a. in pabulum triginta equorum *reliqua desunt in Althah.* ²⁷ sicut Meich. ²⁸ sibi cod. ²⁹ regnante M. ³¹ a. in libro traditionum continentur M.

NOTÆ.

(7) Statutum de advocatis ecclesiarum in conventu Ratisponensi primis anni 1104 mensibus editum, atque in codice bibliothecæ regiæ Monacensis olim Augustano, jam vero inter codices Latinos n. 2 asservato, fol. 89¹, manu sæculi XII exaratum anno 1833 inveni. Præcedunt ibi hæc verba: *Ex concilio Africano. Visum est universis, ab imperatoribus postulandum propter afflictionem pauperum,*

quorum molestiis sine intermissione fatigatur Ecclesia, ut defensores eis adversus potentias divitum cum episcoporum provisione deligerentur. Primæ constitutionis lineæ in codice Althahensi an. 1260 ab Hermann abbate conscripto servantur, atque vulgatae sunt in Monumentis Boicis t. XI, p. 26, n. 40; alteram editionem ex libro Frisingensi dedit Meichelbeck Hist. Frising. t. I, p. II, n. 1272.

HENRICI IV IMP. DIPLOMATA

I.

Privilegium pro ecclesia Hamburgensi.

(Anno 1057, Apr. 25.)

[LAPPENBERG, *Hamburg. Urkund.*, p. 79.]

In nomine sanctæ et individuae Trinitatis. HENRICUS, utvina favente clementia, rex.

Si loca divinis cultibus mancipata, more antecessorum nostrorum, regum et imperatorum, ditare et sublimare curamus, æternam retributionem deus inde futuram liquido credimus. Quocirca omnium Christi nostrorumque fidelium tam futurorum quam presentium noverit industria qualiter nos, pro rem-